

МІСЦЕ СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ Ф.П. ШЕВЧЕНКА

У статті досліджується розвиток спеціальних історичних дисциплін в Інституті історії України НАН України на прикладі наукового доробку Ф.П. Шевченка. Аналізуються основні дослідження вченого, які визначають теоретичні аспекти спеціальних історичних дисциплін і ставлення автора до місця цих дисциплін у системі історичної науки. Розкривається роль історика в процесі становлення та поступу спеціальних історичних дисциплін у 60-80-х рр. ХХ ст. Особливу увагу, приділено активній науково-дослідницькій та організаторській діяльності вченого, яка надала великого поштовху для розвитку в Інституті історії України та Україні цілого комплексу таких дисциплін, як археографія, історична географія, історична картографія та ін.

Ключові слова: спеціальні історичні дисципліни, Ф.П. Шевченко, Інститут історії України НАН України, історичне дослідження, історіографія.

Комплекс спеціальних історичних дисциплін (далі – СІД) є ключем успіху при здобутті фахової кваліфікації історика. Це й не дивно, оскільки дані дисципліни мають джерелознавчий характер і покликані надати досліднику основні інструменти вивчення головного фундаменту історичного дослідження – історичних джерел.

У сучасному розвитку української історичної науки комплекс СІД посідає одне із провідних місць. Це й не дивно, зважаючи на те, що активний розвиток та розширення кола досліджуваних проблем припадає саме на час формування суверенної української історичної науки. Першочергового значення у цьому контексті набуває вивчення особливостей дослідження, формування та розвитку СІД. Науковці Інституту історії України НАН України, як однієї із провідних науково-дослідних установ у галузі історії, за період своєї дослідницької діяльності зробили величезний вклад у розвиток української історичної науки та СІД зокрема.

Досліджуючи минуле, ми досить часто забуваємо про роль наших старших колег і вчителів у процесі накопичення та культивування наукової спадщини. Лише через особистісну призму дослідник може розглядіти всі суб'єктивні складові історіографічного процесу та прослідкувати його зв'язок і спадковість зі сьогоденням. Саме тому всебічний аналіз наукових праць, ідей, методів і принципів старших колег є наріжним каменем формування історіографічної картини будь-якої дослідницької роботи.

Наукова діяльність видатного українського історика Федора Павловича Шевченка характеризується різноплановістю поглядів і надзвичайною широтою дослідницького діапазону. Серед цього розмаїття досліджуваних проблем та явищ, чи не передові місця займає аналіз та культивування питань цілого комплексу СІД. Праці Федора Павловича, що присвячені картографії, історичній географії, дипломатиці, геральдиці та іншим дисциплінам, стали взірцем та основою для майбутніх досліджень у даній сфері історичного пізнання та розуміння. А саме тому з'ясування ролі та місця творчих пошуків вченого та організатора історичної науки на історіографічній стежині є чи не найголовнішим завданням та метою при співставленні новітніх досягнень із попередніми та надання їм гідної оцінки сучасниками.

Наукова спадщина вченого торкається різноманітного кола проблем комплексу СІД. Його праці присвячені як теоретичній розробці історичної науки

та СІД, зокрема, так і конкретним дисциплінам [3, 5, 7]. Окремим пунктом можна виділити археографічні напрацювання дослідника [8, 9, 10]. Велику частину життя та своїх творчих пошуків вчений приділив етапу створення історичного атласу історії України як складової частини Національного атласу України. Так, його праці, виступи на конференціях, семінарах щодо створення атласу продовжують залишатися одними з найавторитетніших надбань національної історичної географії й картографії [17, 18, 19]. Творча та організаторська праця Федора Павловича на науковій ниві привертала і продовжує привертати увагу як професійних дослідників, так і молодих науковців. Що ж стосується основних проблем та питань, пов'язаних із дослідженням науково-творчих орієнтирів Ф.П. Шевченка, то їхнє коло є досить широким. Основними, на нашу думку, розвідками, які в повній мірі розкривають багатогранну та об'ємну творчу спадщину Федора Павловича є дослідження Я. Іщенко, І. Колесник, О. Апанович, М. Дмитрієнко, О. Попельницької та ін. [1, 2, 6, 22].

Комплекс СІД став визначальною сферою інтересів майбутнього історика, який в 1933 р. вступив до Московського державного історико-архівного інституту, що був тоді провідним вузом в СРСР з підготовки фахівців даного профілю. Саме тут Ф.П. Шевченко слухав лекції видатних вчених – М. Сперанського, М. Тихомирова, В. Пічети і, здобувши фах архівіста, завжди на перше місце ставив достовірність та об'єктивність джерел. Продовживши свій науковий ріст вступом до аспірантури того ж вузу, Ф.П. Шевченко одночасно пробує свої можливості в якості лектора зі спецкурсу комплексу СІД [1, с. 48]. В подальшому саме теоретичні аспекти СІД займають доволі значове місце серед наукового надбання вченого. Це й не дивно, адже в період з 1960 по 1968 рр. він очолював наукові відділи допоміжних історичних дисциплін (1960-1963 рр.) та історіографії і джерелознавства (1963-1968 рр.) Інституту історії, що займалися розробкою тематики СІД [2, с. 180]. Та й взагалі даний період відзначався зацікавленістю та культивуацією різноманітних СІД серед наукового співтовариства.

Вже у своїй статті «Про створення «Вступу до історичної науки» автор наголошує на необхідності створення курсу під назвою «Вступ до історичної науки» через наявність подібних в інших галузях соціогуманітаристики [3, с. 91]. Розділивши даний курс на дві частини, автор акцентував увагу на тому, що в першій частині мала би бути викладена історія історичної науки в контексті, звісно ж, марксистської методології, а точніше марксистсько-ленінської, а інша б стосувалася характеристики комплексу СІД, розкриття їх завдань і методів та єдності із загальною історією [3, с. 93].

Але, нажаль, усі намагання та зусилля Федора Павловича по створенню даного курсу залишилися виключно на папері, не отримавши широкого сприяння наукового товариства.

Питанням СІД, яких наразі нараховується близько восьмидесяти, приділена значна увага з боку нашого героя [4, с. 349]. Так, назву «допоміжні», яка часто паралельно вживалася, та й чого далеко «ходити» – вживається й наразі, вважав доволі умовною, боронивши термін «спеціальні», який більш відповідає суті дисциплін, оскільки від них залежить якість наукового творчого процесу через розуміння джерел та знання фактичного матеріалу. І доволі слушним та логічним є категоричне заперечення означення даних дисциплін науками, бо їхній розвиток та еволюція проходить в рамках історичної науки, а тому не може виходити за них в жодному випадку [3, с. 97].

Свідчення професійності та вміння науковця проявляються в залученні матеріалу, що надають СІД, які, разом з тим, виступають засобами удосконалення методики [3, с. 98]. Федір Павлович вважав, що в кожній з дисциплін

потрібно розвивати як теоретичну, так і практичну значущість. Адже, дійсно, досить важливою проблемою для наукового пізнання минулого виступає визначення рівня допомоги результатів певної дисципліни при дослідженні конкретних історичних питань чи явищ. Проте СІД повинні мати зв'язок із неісторичними науками задля поліпшення власної методологічної бази. Так, дипломатика має використовувати досягнення правознавства, нумізматики – хімії тощо. [5, с. 34].

Вагомий та неоціненний внесок Ф.П. Шевченка, як дослідника й організатора, відображається в активному та всебічному сприянні розвитку джерелознавства та археографії. Його клопітка праця була спрямована на переростання цих дисциплін у якісно нову форму – галузей історичної науки, якими наразі вони й являються. Одним зі свідчень цього процесу є заснування, саме завдяки зусиллям Федора Павловича, міжвідомчого джерелознавчого видання – тематичного збірника «Історичні джерела та їх використання», видавцями якого виступили Інститут історії АН УРСР та Архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Окрім, звісно, джерелознавчої проблематики, на сторінках видання публікувалися статті з архівознавства, археографії, дипломатики, палеографії та інших СІД [6, с. 64].

Науковець такої величини, як уже зазначалось вище, не розробляв конкретні теми СІД, залишаючись повністю поглинутим розробкою теоретико-методологічного елементу. Але все ж серед наукового доробку історика є дослідження, що зачіпають певні дисципліни. Мова йде про дослідницькі розвідки з археографії, топоніміки, кінофотодокументалістики [7].

Так, звертаючись до проблем археографії, Федір Павлович торкнувся теми вітчизняної археографії XVIII ст., а саме археографічної експедиції, організованої білоруським єпископом Георгієм Кониським, якому потрібні були документальні матеріали для інтелектуальної протидії поширення впливу католицизму та унії на Правобережжі [8]. Дана розвідка є особливо цінною для історіографічного процесу та етапу накопичення наукових знань, оскільки торкається питання зародження національної археографії. Також потрібно згадати й про зроблений огляд опублікованих документів, пов'язаних з історією Північної Буковини, який був зроблений Федором Павловичем під час роботи в Чернівцях [9].

Якщо ж звертатися до теоретичної розробки питань археографії, то тут потрібно відзначити його статтю «Археографія», що побачила світ в 1969 р. в «Радянській енциклопедії історії України», де, окрім визначення дефініції, наведено історію розвитку національної археографії від найдавніших часів, розкривається методика археографічної роботи та характеризується апарат різних археографічних видань [10, с. 79]. А в 1988 р. Федір Павлович виступив з доповіддю «Археографія у зв'язках із спеціальними історичними дисциплінами» на Республіканській археографічній нараді, в якій проаналізував зв'язки з такими СІД, як історична географія, палеографія, хронологія, історична картографія та ін. [11, с. 194].

Також значна кількість археографічних видань була опублікована завдяки невтомній праці дослідника. Федір Павлович був відповідальним редактором збірника «Документи Богдана Хмельницького (1648-1657)» та членом редколегії археографічного видання «Суспільно-політичний рух на Україні в 1856-1862 рр.: Документи і матеріали» і збірника документів «Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.» [12].

Також Ф.П. Шевченко виступив активним організатором підготовки Національного атласу України, третім томом якого мав стати історичний атлас. Процес підготовки атласу був наслідком якісно нового етапу історико-географічних досліджень, коли на урядовому рівні були прийняті рішення про

створення національних атласів радянських республік, що не оминувало й УРСР. Основним рушієм історико-географічних та картографічних досліджень в СРСР був Сектор історичної географії та картографії Інституту історії АН СРСР, який і розробляв та готував до виходу «Історичний атлас СРСР» [13, с. 7]. У зв'язку з цим вийшли й постанови Президії АН СРСР про підготовку загальносоюзного атласу. Невдовзі аналогічна постанова була прийнята в 1964 р. й Президією АН УРСР [14, с. 6]. Згідно з постановою Президії АН УРСР від 18.06.1966 р. та у зв'язку із прийнятим на урядовому, а потім вже й на академічному та університетському рівні рішення про створення академічного атласу «Історія українського народу та Української РСР», який би мав стати складовою частиною тритомного Національного атласу України, що розроблявся, розпочався якісно новий етап активного прогресу в плані історико-географічних та картографічних студій [15, с. 77]. Впродовж 1964-1965 рр. на сторінках «Українського історичного журналу» точилася полеміка й дискусія щодо проекту та концепції майбутнього історичного атласу [16]. Автором таких статей був і Ф.П. Шевченко. В його розвідках було обґрунтовано необхідність створення такого атласу, який би сприяв наочності і кращому розумінню історичного процесу [17].

За задумом Федора Павловича, атлас мав бути поділений на чотири розділи та комплектуватися, звісно ж, за формаційним принципом:

- 1) Первіснообщинний лад і зародження класового суспільства;
- 2) Формування феодальних відносин. Період феодалізму;
- 3) Розклад феодально-кріпосницької системи і розвиток капіталістичних відносин. Період капіталізму;
- 4) Велика Жовтнева соціалістична революція. Епоха будівництва соціалізму і комунізму.

Також до атласу мало би бути включено 250 карт, схем, планів, діаграм і картограм [17, с. 85].

В 1967 р. з'являється його замітка про складання третього тому Національного атласу історії УРСР, де ним були сформульовані основні принципи створення атласу та відзначено роль історичної географії в цьому процесі [18, с. 14]. Наступного року він виступає на науковій конференції з архівознавства та спеціальних історичних дисциплін, де доніс до наукової громадськості сформульовані ним принципи створення історичного атласу [19].

У своїй доповіді Ф.П. Шевченко наголосив на тому, що всі історичні події відбуваються у часі й просторі, які виступають визначальним складовими розуміння та оцінки самої події. «Саме тому історикам, щоб відновити конкретність минулих подій, часто доводиться багато трудитись над встановленням їх часу і місця» [19, с. 3]. Науковець вказував на низький розвиток в Україні історичної хронології, яка й займається визначенням часу подій. Відсилаючись до видатного знавця та дослідника в сфері історичної географії В. Яцунського, Федір Павлович наголосив на тому, що історична географія за останні роки набула доволі помітного розвитку та отримала помітну роль серед наукових здобутків, що перетворилась у спеціальну галузь історичної науки [20]. Серед пріоритетних завдань, які постають перед історичною географією, автор відзначає створення історичного атласу України, оскільки наочне відображення минулого нашої вітчизни в атласі, який виступає джерелом правдивої, високо-наукової інформації про народ і країну, свідчить про певний рівень розвитку історичної науки [19, с. 6].

В 1970 р. Федір Павлович очолив ініціативну групу, на яку покладалося завдання організації робіт із підготовки атласу історії України. До роботи над атласом було залучено істориків, картографів та інших спеціалістів. Під безпосереднім керівництвом Федора Павловича була розпочата довготривала

робота, спрямована на згуртування навколо цього видання авторського колективу однодумців [1, с. 52].

Вже в наступному році за ініціативою вченого було засновано «Український історико-географічний збірник» де розглядалися питання історичної географії України з давніх часів та були вміщені праці, присвячені створенню науково-довідкового атласу «Історія українського народу й Української РСР» [1, с. 53].

Безпосередня ж підготовка атласу розпочалася в 1979 р. та була ознаменована двома подіями: виділенням коштів урядом УРСР на реалізацію проекту та, як наслідок першої, створенням у відділі джерелознавства й допоміжних історичних дисциплін Інституту історії НАН України дослідницької групи історичної географії та картографії, яку очолив Ф.П. Шевченко [21, с. 26]. На групу покладалося остаточне редагування картографічного матеріалу, що надходив від авторського колективу спеціалістів провідних установ та вузів, які були залучені до цього процесу [21, с. 25]. У її складі були с. н. с., к. т. н. О. Маркова, с. н. с., к. і. н. О. Молодчиков, м. н. с., к. і. н. Т. Балабушевич, м. н. с. Є. Степанович і ст. інженер А. Пономаренко. У 1979-1984 рр. співробітники групи працювали над науковою темою «Історична географія і картографія», що мала загальнодержавне значення й була включена до плану згідно з постановою Ради Міністрів УРСР від 19.05.1979 р. та розпорядженням Президії АН УРСР від 5.06.1979 р. [22, с. 9].

Серед основних завдань вищезазначеної групи було редагування та розробка оригіналів авторських формулярів карт атласу. У вересні 1979 р. до групи залучено випускників Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка – стажистів-дослідників Н. Білокінь та В. Суховій, які розпочали роботу над створенням авторських ескізів карт під керівництвом О. Маркової, яка розробляла картографічні формуляри та легенди карт [22, с. 10].

Результати ж діяльності групи були опубліковані на сторінках вже знайомого, але зі зміненою назвою, збірника наукових праць [23]. Також, одночасно з основною темою, група здійснила підготовку 102 карт й картосхем для багатотомної «Історії УРСР» [24, с. 10].

В 1980 р. до групи історичної географії та картографії долучилися випускники КДУ, стажисти-дослідники В. Гирявенко і Н. Скрябінська та старший інженер-картограф О. Білоцерківський – фахівець з військової картографії [22, с. 10].

В 1981 р. вийшли друком, підготовлені групою, номери збірника «Історичні дослідження. Вітчизняна історія», в яких приділено увагу матеріалам, що стосувалися створенню «Атласу історії УРСР»: змісту картографічних і історико-географічних дефініцій, методиці складання карт з історії України XVIII-XIX ст., принципам упорядкування карт атласу історії України [25]. Крім того, значна увага в них приділена ряду питань історичної географії та картографії України з давніх часів, джерелознавства, історичної та соціально-економічної географії.

У 1982 р. на базі відділу джерелознавства й допоміжних історичних дисциплін був утворений сектор історичної географії та картографії, керівником якого було призначено Ф.П. Шевченка [6, с. 66]. Основою ж сектора стала група, яка успішно працювала на науково-дослідницькій ниві вже третій рік, а тому потребувала якісно нового розширення та визнання.

Досягнення сектору не змусили на себе довго чекати. Так, вже у 1984 р. зусиллями співробітників сектору були складені понад 100 коментованих карт за темою «Карти подій і явищ на українських землях з давніх часів до початку XX ст.» для першої частини «Атласу історії Української РСР». До комплекту карт увійшли: «Старовинні карти», «Природні явища», «Первісний і ра-

бовласницький устрій», «Східні слов'яни і зародження феодальних відносин», «Україна в IX-XVIII ст.», «Україна в період кризи феодально-кріпосницької системи і розвитку капіталізму», «Україна 1800 – початку XX ст.» [22, с. 13].

Подальші роки науково-творчих пошуків вченого були нерозривно пов'язані з проблематикою СІД, незважаючи на те, що в 1987 р. через поважний вік Федора Павловича на посаді керівника сектору змінив Ю. Пінчук.

Звертаючись до розгляду наукового доробку Ф.П. Шевченка, потрібно відмітити, що комплекс СІД посідав чільне місце серед широкого діапазону наукових пошуків вченого. Завдяки науковим та організаторським зусиллям Федора Павловича в Інституті історії України формуються нові засади теоретико-практичного пізнання й розуміння історії крізь призму активізації розвитку спеціальних галузей історичної науки. Активна науково-дослідницька та організаторська діяльність вченого надала великого поштовху для розвитку в Інституті історії України та Україні цілого комплексу таких дисциплін, як археографія, історична географія, історична картографія та ін. і сприяла активному розквіту наукової зацікавленості та культивуванню проблемного кола комплексу СІД, формуючи тим самим засади національного осередку дослідників.

Література

1. **Іщенко Я.** Проблеми геральдики та комплексу спеціальних історичних дисциплін в науковій спадщині Ф.П. Шевченка / Я. Іщенко // «Істину встановлює суд історії»: Зб. на пошану Ф. П. Шевченка: В 2-х т. – К., 2004. – Т. 2. – С. 48-54.
2. **Колесник І.** Федір Шевченко: інтелектуальна генеалогія українського радянського історика / І. Колесник // Український історичний журнал (далі – УІЖ). – 2005. – № 2. – С. 178-192.
3. **Шевченко Ф.** Про створення «Вступу до історичної науки» / Ф. Шевченко // УІЖ. – 1959. – № 1 – С. 90-99.
4. **Варшавчик М.** Спеціальні історичні дисципліни / М. Варшавчик // Історична наука: термінологічний і понятійний довідник. – К., 2002. – 349 с.
5. **Шевченко Ф.** Питання спеціальних історичних дисциплін у світлі ленінського вчення / Ф. Шевченко // УІЖ – 1970. – № 4 – С. 31-40.
6. **Апанович О.** Федір Павлович Шевченко: історик, архівіст, історіограф, джерелознавець, археограф, організатор науки, Людина / О. Апанович. – К., 2000. – 179 с.
7. **Шевченко Ф.** Праці мовознавців з топоніміки / Ф. Шевченко // УІЖ. – 1957. – № 3. – С.147-149; Шевченко Ф. Про використання кінофотодокументів у історичній науці / Ф. Шевченко // УІЖ. – 1976. – № 6. – С. 64-72.
8. **Шевченко Ф.** Своеобразная археографическая экспедиция XVIII на Украине / Ф. Шевченко // Проблемы общественно-политической истории России и славянских стран. – М., 1963. – С. 330-334.
9. **Шевченко Ф.** Документи з історії Північної Буковини XIV-XV ст. в сучасному румунському археографічному виданні / Ф. Шевченко // УІЖ. – 1958. – № 2. – С. 122-130.
10. **Шевченко Ф.** Археографія / Ф. Шевченко // Радянська енциклопедія історії України. – К., 1969. – Т. 1. – С. 78-80.
11. **Шевченко Ф.** Археографія у зв'язках із спеціальними історичними дисциплінами / Ф. Шевченко // Українська археографія: сучасний стан та перспективи розвитку: Тези доповідей. Грудень 1988 р. – К., 1988. – С. 194-195.
12. **Документи** Богдана Хмельницького // Упоряд. І. Крип'якевич, І. Бутич. – К., 1961. – 740 с.; Суспільно-політичний рух на Україні в 1856-1862 роках: Документи і матеріали // Збірник документів. – К., 1963. – Т. 1 – 388 с.; Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст. Збірник документів // Упоряд. І. Бутич, М. Бутич, О. Купчинський, Л. Проценко, В. Чунтулова. – К., 1970. – 660 с.
13. **Гуржій І.,** Молодчиков О. Стан і завдання історико-географічних досліджень на Україні / І. Гуржій, О. Молодчиков // Український історико-географічний збірник. – 1971. – № 1. – С. 3-32.
14. **Харченко А.** Про створення національного атласу Української РСР та складові частини історичного атласу / А. Харченко // УІЖ. – 1966. – № 4. – С. 6-11.

- 15. Маркова О.,** Молодчиков О. До створення Атласу історії Української РСР / О. Маркова, О. Молодчиков // УІЖ. – 1979. – № 4. – С. 76-80.
- 16. Яцунский В.** Про створення історичного атласу / В. Яцунский // УІЖ. – 1965. – № 7. – С. 74-79.
- 17. Жилко Ф.** Історичний атлас України внесок у розвиток суспільних наук / Ф. Жилко // УІЖ. – 1961. – № 9. – С. 4-49.
- 18. Жупанський Я.,** Сидор В. До питання про створення історичного атласу України / Я. Жупанський, В. Сидор // УІЖ. – 1966. – № 2. – С. 18-23.
- 19. Сарбей В.** Актуальні проблеми радянської історіографії / В. Сарбей // УІЖ. – 1965. – № 10. – С. 34-48.
- 20. Шевченко Ф.** Про структуру та список карт історичного атласу України / Ф. Шевченко // УІЖ. – 1966. – № 4. – С. 85-86.
- 21. Комплексне** картографування виробничих сил Української РСР. – К., 1967. – 272 с.
- 22. Шевченко Ф.** Про принципи створення історичного атласу України // Третя республіканська наукова конференція з архівознавства та спеціальних історичних дисциплін. – К., 1968. – С. 3-7.
- 23. Яцунский В.** Роль исторической географии в разработке важнейших проблем отечественной истории / В. Яцунский // Вопросы истории. – 1964. – № 12. – С. 18-26.
- 24. Інтерв'ю** з директором Інституту історії АН УРСР, членом-кореспондентом АН УРСР Ю.Ю. Кондуфором про створення «Атласу історії Української РСР» // УІЖ. – 1981. – № 12. – С. 25-29.
- 25. Дмитрієнко М.,** Попельницька О. Проблеми історичної географії у висвітленні праць відділу спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України (1994-2004 рр.) / М. Дмитрієнко, О. Попельницька // Історико-географічні дослідження в Україні. – К., 2004. – № 7. – С. 5-28.
- 26. Історико-географічне** вивчення природних та соціально-економічних процесів на Україні: Зб. наук. праць. – К., 1988. – 112 с.
- 27. Маркова О.** Стан роботи і досвід підготовки карт дожовтневого періоду для «Атласу історії Української РСР» / О. Маркова // Історико-географічне вивчення природних та соціально-економічних процесів на Україні: Зб. наук. праць. – К., 1988. – С. 3-12.
- 28. Маркова О.** Картографічні принципи розробки «Атласу історії Української РСР» / О. Маркова // Історичні дослідження. Вітчизняна історія: Зб. наук. праць. – К., 1981. – № 7. – С. 3-10.

Literatura

- 1. Ishchenko Ya.** Problemy heral'dyky ta kompleksu spetsial'nykh istorychnykh dystsyplin v naukoviy spadshchyni F.P. Shevchenka / Ya. Ishchenko // «Istynu vstanovlyuye sud istoriyi»: Zb. na poshanu F.P. Shevchenka: V 2-kh t. – K., 2004. – Т. 2. – С. 48-54.
- 2. Kolesnyk I.** Fedir Shevchenko: intelektual'na henealohiya ukrayins'koho radyans'koho istoryka / I. Kolesnyk // Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal (dali – UIZh). – 2005. – № 2. – С. 178-192.
- 3. Shevchenko F.** Pro stvorennya «Vstupu do istorychnoy nauky» // UIZh. – 1959. – № 1 – С. 90-99.
- 4. Varshavchuk M.** Spetsial'ni istorychni dystsypliny / F. Shevchenko // Istorychna nauka: terminolohichnyy i ponyatiynyy dovidnyk. – K., 2002. – 349 s.
- 5. Shevchenko F.** Pytannya spetsial'nykh istorychnykh dystsyplin u svitli lenins'koho vchennya / F. Shevchenko // UIZh – 1970. – № 4 – С. 31-40.
- 6. Apanovych O.** Fedir Pavlovych Shevchenko: istoryk, arkhivist, istoriohraf, dzhereloznavets', arkheohraf, orhanizator nauky, Lyudyna / O. Apanovych. – K., 2000. – 179 s.
- 7. Shevchenko F.** Pratsi movoznavstiv z toponimiky / F. Shevchenko // UIZh. – 1957. – № 3. – С. 147-149; Shevchenko F. Pro vykorystannya kinofotodokumentiv u istorychniy nautsi / F. Shevchenko // UIZh. – 1976. – № 6. – С. 64-72.
- 8. Shevchenko F.** Svoeobraznaya arkheohrafycheskaya ekspeditsiya XVIII na Ukraine / F. Shevchenko // Problemy obshchestvenno-politicheskoi istorii Rossii i slavyanskih stran. – M., 1963. – С. 330-334.
- 9. Shevchenko F.** Dokumenty z istoriyi Pivnichnoyi Bukovyny XIV – XV st. v suchasnomu rumuns'komu arkheohrafichnomu vydanni / F. Shevchenko // UIZh. – 1958. – № 2. – С. 122-130.

- 10. Shevchenko F.** Arkheohrafiya / F. Shevchenko // Radyans'ka entsyklopediya istoriyi Ukrayiny. – K., 1969. – Т. 1. – С. 78-80.
- 11. Shevchenko F.** Arkheohrafiya u зв'язkakh iz spetsial'nymy istorychnymy dystsyplinamy / F. Shevchenko // Ukrayins'ka arkheohrafiya: suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku: Tezy dopovidey. Hruden' 1988 r. – K., 1988. – С. 194-195.
- 12. Dokumenty** Bohdana Khmel'nyts'koho // Uporyad. I. Kryp'yakevych ta I. Butych. – K., 1961. – 740 s.; Suspil'no-politychnyy rukh na Ukrayini v 1856-1862 rokakh: Dokumenty i materialy // Zbirnyk dokumentiv. – K., 1963. – Т.1 – 388 s.; Haydamats'kyy rukh na Ukrayini v XVIII st. Zbirnyk dokumentiv // Uporyad. I. Butych, M. Butych, O. Kupchyns'kyy, L. Protsenko, V. Chuntulova. – K., 1970. – 660 s.
- 13. Hurzhiy I.** Stan i zavdannya istoryko-heohrafichnykh doslidzhen' na Ukrayini / I. Hurzhiy, O. Molodchikov // Ukrayins'kyy istoryko-heohrafichnyy zbirnyk. – 1971. – № 1. – С. 3-32.
- 14. Kharchenko A.** Pro stvorennya natsional'noho atlasu Ukrayins'koyi RSR ta skladovi chastyny istorychnoho atlasu / A. Kharchenko // UIZh. – 1966. – № 4. – С. 6-11.
- 15. Markova O.** Do stvorennya Atlasu istoriyi Ukrayins'koyi RSR / O. Markova, O. Molodchikov // UIZh. – 1979. – № 4. – С. 76-80.
- 16. Yatsunskyy V.** Pro stvorennya istorychnoho atlasu / V. Yatsunskyy // UIZh. – 1965. – № 7. – С. 74-79.
- 17. Zhylyko F.** Istorychnyy atlas Ukrayiny vnesok u rozvytok suspil'nykh nauk / F. Zhylyko // UIZh. – 1961. – № 9. – С. 45-49.
- 18. Zhupans'kyy Ya.** Do pytannya pro stvorennya istorychnoho atlasu Ukrayiny / Ya. Zhupans'kyy, V. Sydor // UIZh. – 1966. – № 2. – С. 18-23.
- 19. Sarbey V.** Aktual'ni problemy radyans'koyi istoriohrafiyi / V. Sarbey // UIZh. – 1965. – № 10. – С. 34-48.
- 20. Shevchenko F.** Pro strukturu ta spysok kart istorychnoho atlasu Ukrayiny / F. Shevchenko // UIZh. – 1966. – № 4. – С. 85-86.
- 21. Kompleksne** kartohrafuvannya vyrobnychykh syl Ukrayins'koyi RSR. – K., 1967. – 272 s.
- 22. Shevchenko F.** Pro pryntsypy stvorennya istorychnoho atlasu Ukrayiny / F. Shevchenko // Tretya respublikans'ka naukova konferentsiya z arkhivoznavstva ta spetsial'nykh istorychnykh dystsyplin. – K., 1968. – С. 3-7.
- 23. Yatsunskyy V.** Rol' ystorycheskoy heohrafyy v razrobotke vazhneyshykh problem otechestvennoy ystoryi / V. Yatsunskyy // Voprosy ystoryi. – 1964. – № 12. – С. 18-26.
- 24. Interv'yu** z dyrektorom Instytutu istoriyi AN URSSR, chlenom-korespondentom AN URSSR Yu.Yu. Konduforum pro stvorennya «Atlasu istoriyi Ukrayins'koyi RSR» // UIZh. – 1981. – № 12. – С. 25-29.
- 25. Dmytriyenko M.** Problemy istorychnoyi heohrafii u vysvitleni prats' viddilu spetsial'nykh istorychnykh dystsyplin Instytutu istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny (1994-2004 rr.) / M. Dmytriyenko, O. Popel'nyts'ka // Istoryko-heohrafichni doslidzhennya v Ukrayini. – K., 2004. – № 7. – С. 5-28.
- 26. Istoryko-heohrafichne** vyvchennya pryrodnykh ta sotsial'no-ekonomichnykh protsesiv na Ukrayini: Zb. nauk. prats'. – K., 1988. – 112 s.
- 27. Markova O.** Stan roboty i dosvid pidhotovky kart dozhovtnevoho periodu dlya «Atlasu istoriyi Ukrayins'koyi RSR» / O. Markova // Istoryko-heohrafichne vyvchennya pryrodnykh ta sotsial'no-ekonomichnykh protsesiv na Ukrayini: Zb. nauk. prats'. – K., 1988. – С. 3-12.
- 28. Markova O.** Kartohrafichni pryntsypy rozrobky «Atlasu istoriyi Ukrayins'koyi RSR» / O. Markova // Istorychni doslidzhennya. Vitchyznyana istoriya: Zb. nauk. prats'. – K., 1981. – №7. – С. 3-10.

Марченко А.В. Место специальных исторических дисциплин в научном наследии Ф.П. Шевченко

В статье исследуется развитие специальных исторических дисциплин в Институте истории Украины НАН Украины на примере научного наследия Ф.П. Шевченко. Анализируются основные исследования ученого, которые определяют теоретические аспекты специальных исторических дисциплин и отношение автора к месту этих дисциплин в системе исторической науки. Раскрывается роль историка в процессе становления и развития специальных исторических дисциплин в 60-80-х гг.

XX в. Особое внимание, уделено активной научно-исследовательской и организаторской деятельности ученого, которая дала большой толчок для развития в Институте истории Украины и Украины целого комплекса таких дисциплин, как археография, историческая география, историческая картография и др.

Ключевые слова: *специальные исторические дисциплины, Ф.П. Шевченко, Институт истории Украины НАН Украины, историческое исследование, историография.*

Marchenko O.V. The place of special historical sciences in scientific heritage by F.P. Shevchenko

The article presents the researchers' points of view for the historiographical problems at studying the development of special historical sciences in the Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine an example of scientific achievements by F.P. Shevchenko.

The actuality of the common article is determined by the necessity comprehensive analyzed of scientific works, ideas, methods and principles by F.P. Shevchenko for understand the formation of studies of special historical sciences in the Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine. The scientific activity of the outstanding Ukrainian historian F.P. Shevchenko devoted to historical geography and cartography, diplomatics, heraldry, etc., became a model and a basis for future research in the field of historical knowledge and understanding.

The main conclusions of the article related with determined complex of special historical sciences like a one of the favorite in scientific heritage by F.P. Shevchenko. Sciences occupied a prominent place among a wide range of scientific research by scientist. Through scientific and organizational efforts F.P. Shevchenko in the Institute of History of Ukraine were formed a new basis of theoretical and practical knowledge and understanding of history via the prism of activation of specific areas of history. Active research and organizational work of the investigator gave impetus to the development whole range of disciplines such as archeography, historical geography, historical cartography, etc. in Ukraine and the Institute of History of Ukraine in particular.

Key words: *special historical sciences, F.P. Shevchenko, the Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, historical research, historiography.*